

جایگاه آموزه‌های زیست‌محیطی در برنامه آموزشی دوره پیش‌دستان

اشاره

انسان برای ادامه حیات، به غلط دست‌اندازی بیشتر به منابع طبیعی و استفاده بی‌رویه از آن را چاره خود دانسته و خواسته و ناخواسته، گام در مسیری گذاشته که آغازی برای نابودی و زندگی روی آن است.

او برای ادامه حیات و حفظ دستاوردهای تاریخی خود، چاره‌ای جز برقراری ارتباط سالم با زمین و آشتی با طبیعت ندارد. توسعه اقتصادی و اجتماعی متوازن در گرو توجه به محیط‌زیست است و بدون در نظر گرفتن آن، هرگونه طرح و برنامه‌ای محکوم به شکست خواهد بود.

در همین راستا، آگاهی‌بخشی به ارکان جوامع بشری از دولت‌ها گرفته تا ملتها و مردمان شهرها و روستاها، و جبران ضعف‌ها و مشکلات فرهنگی برای برقراری ارتباط سالم میان

امروزه آسیب‌های زیست‌محیطی از قبیل آلودگی هوا، آلودگی صوتی، کمبود آب، نابودی خاک و پوشش‌های گیاهی، گسترش بیابان‌ها، انقراض گونه‌هایی از جانوران، بهره‌برداری بی‌رویه از منابع معدنی و ... زندگی تک‌تک افراد بشر را تحت تأثیر قرار داده است این در حالی است که در گذشته‌های دور انسان که زندگی‌اش با طبیعت در آمیخته بوده، در استفاده از آن تعادل را رعایت می‌کرده است. زمین به عنوان مادر زندگی، همواره نیازهای جسمی و روحی بشر را تأمین کرده و زمینه‌های رشد و توسعه جوامع بشری را فراهم نموده است. بنابراین، تداوم زندگی نسل انسان در زمین، مرهون ارتباط متقابل و احترام به طبیعت است که امروزه به دلیل توسعه نامتوازن، دچار نقصان شده است.

انسان و زمین ضرورتی انکارناپذیر است که تحقق آن به بسج همگانی نیاز دارد. لازم است تمام نهادهای دولتی و غیردولتی و مردمی دست به دست هم دهند و با نگاهی جدید به زندگی، تهدیدهای زیست محیطی را به فرصتی برای آشتی با طبیعت تبدیل کنند.

آموزش و پرورش نیز به عنوان نهادی با کارکردهای فرهنگی و اجتماعی متولی تعلیم و تربیت، نقش بارزی در بسترسازی فرهنگی در این زمینه دارد. کودکان و خانواده به عنوان بخش مهمی از جمعیت جهان در ارتباطی مستقیم با این نهاد قرار دارند و این ارتباط، فرصتی مغتنم برای آموزش و پرورش به شمار می رود تا بتواند نسبت به ارائه آموزش های لازم، تغییر نگرش در افراد جامعه و ایجاد مهارت ارتباط با طبیعت اقدام کند.

از طرفی، می دانیم که پایه های شخصیتی دانش آموزان در دوران اولیه کودکی شکل می گیرد و هر اندازه تعلیم و تربیت در این دوران با دقت و ظرافت انجام پذیرد، تأثیر آن در طول زندگی ماندگارتر و پایدارتر خواهد بود. اگر آموزش مفاهیم زیست محیطی و ایجاد انس میان کودک و طبیعت در دوره حساس پیش دبستانی آغاز گردد، با تداوم این آموزه ها در طول زندگی فرد، می توان انتظار داشت که نسل آینده در توجه به محیط زیست و استفاده درست از آن، موفق تر از نسل فعلی باشد و زندگی نسل بشر از تهدیدهای زیست محیطی در امان بماند. بر این اساس، در برنامه درسی ملی نیز به این موضوع مهم توجه شده است:

محیط زیست در برنامه درسی ملی

در هدف گذاری برنامه های درسی و تربیتی توجه به ساحت های تربیت، یعنی ارتباط با خویشتن، رابطه با خدا، رابطه با خلق خدا و ارتباط با خلقت و طبیعت مورد تأکید قرار گرفته است. در الگوی هدف گذاری، ساحت های مربوط در ارتباط با پنج عنصر تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق تعریف می شوند که در شبکه ای به هم پیوسته، قابل تبیین اند.

در برنامه درسی ملی، محیط زیست به عنوان یکی از ساحت های تربیتی، در ارتباط با هر یک از عناصر یاد شده مورد توجه قرار گرفته است:

- در عرصه تعقل: بر تدبیر در نظام خلقت و شگفتی آن تأکید شده است.

- در عرصه ایمان: به ایمان به ارزشمندی، هدفمندی و قانونمندی خلقت و باور به زیبایی های جهان آفرینش اشاره شده است.

- در عرصه علم: آگاهی نسبت به پدیده ها، روابط و قوانین جهان آفرینش و چگونگی برقراری ارتباط انسان با طبیعت و بهره برداری بهینه از آن مورد تأکید قرار گرفته است.

- در عرصه عمل: به حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه های طبیعی اشاره شده است.

- در عرصه اخلاق: ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست مورد توجه قرار گرفته است.

اهداف زیست محیطی پیش بینی شده در چارچوب برنامه های آموزشی دوره تحصیلی پیش دبستانی

هدف کلی: آشنایی نوآموزان با محیط زیست و انس و علاقه به طبیعت و حفظ آن

اهداف جزئی:

- آشنایی با نعمت های خداوند و زیبایی های آفرینش

- حفظ نعمت های الهی و مراقبت از آن ها

حدود انتظارات اهداف:

- محیط زیست و توجه به زیبایی های آن

- گیاهان و جانوران، زیبایی ها و فواید آن ها

و مراقبت از آن ها

- هوا و آب، زیبایی ها و نقش آن ها در زندگی انسان

و سایر موجودات و خودداری از آلودگی آن ها

- آسمان و زیبایی های آن و آشنایی با آلوده کننده های هوا

- منابع و صرفه جویی در مصرف آن ها

- ریختن زباله در سطل یا کیسه مخصوص و آشنایی با تفکیک زباله و علت آن.

بنابراین، سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی و اهداف دوره تحصیلی پیش دبستانی، که رویکرد توجه به محیط زیست در آن ها به طور ملموس دیده می شود، رهنمودی است برای برنامه ریزان تا به تدوین برنامه ها و اجرای طرح های مرتبط با این حوزه در مدارس و مراکز آموزشی اقدام کنند.

بر اساس اسناد بالادستی اشاره شده و با هدف جلب توجه نوآموزان به مفاهیم زیست محیطی و ایجاد آشنایی و انس و علاقه به طبیعت و حفظ آن، لازم است برنامه های آموزشی ویژه در مناطق آموزشی و مراکز پیش دبستانی اجرا گردد که در اینجا تعدادی از آن ها پیشنهاد می شود.

چند پیشنهاد اجرایی در مراکز

پیش دبستانی در حوزه محیط زیست

۱. تشکیل کمیته ها و کارگروه های استانی و منطقه ای و طرح موضوع و ضرورت آن در شوراهای آموزش و پرورش با هدف بررسی و دریافت پیشنهادها و جلب حمایت های درون

در هدف گذاری برنامه های درسی و تربیتی توجه به ساحت های تربیت، یعنی ارتباط با خویشتن، رابطه با خدا، رابطه با خلق و ارتباط با خلقت و طبیعت مورد تأکید قرار گرفته است

و برون‌سازمانی و برنامه‌ریزی و بسترسازی و اجرایی کردن اقدامات پیشنهادی با توجه به ظرفیت‌های استانی و شرایط بومی و محلی.

۲. برنامه‌ریزی برای آموزش و توجیه مربیان و اولیای نوآموزان از طریق برگزاری کارگاه‌ها، دوره‌های آموزشی، آزمون‌ها، ارائه کتاب و منابع علمی، برگزاری مسابقات کتاب‌خوانی، اجرای جشنواره‌های تدریس و ...، همچنین برنامه‌ریزی لازم برای آموزش اولیا از طریق ارائه کتب و مجلات، بروشور و برگزاری جلسات آموزش خانواده در مدارس در راستای معرفی و اجرای برنامه‌های پیشنهادی.

۳. برگزاری جشنواره‌هایی با محور محیط زیست با توجه به مناسبت‌های تقویمی مانند روز طبیعت، روز هوای پاک، روز درخت‌کاری و ... و انجام دادن فعالیت‌هایی مانند راه‌پیمایی نوآموزان، گردش علمی در طبیعت، شرکت نوآموزان در برنامه‌های نمادین پاک‌سازی طبیعت، بازدید از موزه‌های زیست‌محیطی، برگزاری نمایشگاه تولیدات نوآموزان از مواد بازیافتی، برگزاری مسابقات و نمایشگاه عکس و نقاشی و ...

۴. تعطیلات نوروز به دلیل برقراری ارتباط بین اقوام و خانواده‌ها، برگزاری مراسم دید و بازدید و ... فرصت مناسبی برای آموزش مفاهیم زیست‌محیطی از طریق توجه خانواده‌ها به موضوع و جلب مشارکت آن‌هاست. بر این اساس، پیشنهادهایی قابل ارائه است؛ از جمله:

- معرفی نوآموزان به عنوان همیاران محیط زیست از طریق صدور کارت شناسایی و یا نمادهایی مانند کلاه، به همراه آموزش و ابلاغ شرح وظایف و ارائه کارت شناسایی از سوی

آموزش و پرورش نیز به عنوان نهادی با کارکردهای فرهنگی و اجتماعی متولی، تعلیم و تربیت، نقش بارزی در بسترسازی فرهنگی در این زمینه دارد

مدارس و مراکز پیش‌دبستانی؛
- توجیه خانواده‌ها در زمینه دوستی با طبیعت در ایام نوروز و حمایت از همیاران طبیعت (نوآموزان) و صرفه‌جویی در مصرف منابع؛

- اجرای اقداماتی مانند واگذاری مسئولیت مراقبت از یک گل در ایام نوروز به هر نوآموز با همکاری خانواده‌ها و یا کاشت یک نهال توسط هر خانواده در طبیعت با همراهی همیاران طبیعت؛

- برگزاری مسابقات تصویربرداری با گوشی همراه اولیا از گیاهان و درخت‌های مشاهده شده در تعطیلات و برگزاری نمایشگاه کلاسی بعد از تعطیلات و بحث و گفت‌وگو در مورد ضرورت حفظ و نگهداری آن‌ها.

۵. معرفی مراکز پیش‌دبستانی و مربیان موفق در حوزه آموزش مفاهیم زیست‌محیطی و تقدیر از آن‌ها با هدف ایجاد انگیزه برای اجرای طرح‌های آموزشی در حوزه محیط زیست و همچنین صرفه‌جویی در مصرف منابع. تقدیر از مراکز نمونه از طریق معرفی آن‌ها در پرتال منطقه، نشریه‌های ملی، استانی و منطقه‌ای و دادن هدیه و لوح تقدیر و ... از جمله پیشنهادهای اجرایی در این بخش است.

۶. تبلیغات، اطلاع‌رسانی و مستندسازی تجارب و ارائه گزارش‌ها با هدف جلب توجه افکار عمومی به موضوع محیط زیست از طریق تبلیغات در معابر شهری، تهیه گزارش‌های خبری و مستند در صدا و سیما و رسانه‌های محلی، تهیه پوستر و بروشور، ساخت فیلم و انیمیشن، تهیه و توزیع کتاب و بسته‌های ویژه، اجرای برنامه‌های تبلیغاتی و نمادین مانند راه‌پیمایی عمومی در طبیعت، جمع‌آوری نمادین زباله توسط نوآموزان، کاشت نمادین نهال توسط نوآموزان و همچنین مستندسازی فعالیت‌های انجام شده و تهیه گزارش‌های لازم و ارسال آن‌ها به حوزه‌های مرتبط برای تبادل تجارب و ارزیابی برنامه‌های اجرا شده مفید خواهد بود.

۷. تحلیل محتوای بسته‌های آموزشی پیش‌دبستانی با هدف تشخیص میزان توجه به مؤلفه‌های زیست‌محیطی و پیشنهاد افزودن محتوای جدید برای جلب توجه به محیط زیست و ایجاد انس و علاقه به آن با همکاری فرهنگیان و مربیان علاقه‌مند، دانشگاه‌ها و گروه‌های پژوهش و تحقیق استان‌ها قابل اجراست. نتایج تحلیل‌های علمی محتوا، علاوه بر مشخص کردن جایگاه محیط زیست در برنامه آموزشی استان‌ها، می‌تواند زمینه‌های لازم برای تقویت، اصلاح و توسعه محتوای آموزشی پیش‌دبستانی استان‌ها را فراهم سازد.

منابع

۱. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۳۹۴). سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی. تهران: انتشارات مدرسه.
۲. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۳۸۸). راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره پیش‌دبستانی. تهران: انتشارات مدرسه.
۳. گروه کاری حفاظت از زمین. (۱۳۹۲). حفاظت محیط زیست. ترجمه نصراله صمدی. تهران: انتشارات فنی ایران.
۴. شریفی، نوید و دیگران. (۱۳۹۵). راهنمای جامع آموزش سلامت در مدارس. تهران: انتشارات پارسای سلامت.